

การปรับเปลี่ยนบทบาทและหน้าที่เพื่อการดำรงอยู่ของ ซอท่ามกลางบริบทของสังคม ที่เปลี่ยนแปลง : กรณีศึกษาคณะซออำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ Role Changing and Existence of “Saw” Among Dynamic Social Context : A Case Study of “Saw” Bands in Mae Rim District, Chiang Mai Province

พัชรินทร์ คณะนัย1
Patcharin kananai

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการปรับเปลี่ยนบทบาทและหน้าที่เพื่อการดำรงอยู่ของซอท่ามกลางบริบทของสังคมที่เปลี่ยนแปลง กลุ่มตัวอย่างคือ หัวหน้าคณะซอ 4 คณะ ตัวแทนผู้มาฟังซอ และตัวแทนผู้ว่าจ้าง เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือแบบสัมภาษณ์และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม รวมทั้งเครื่องบันทึกภาพ และเสียง ข้อมูลที่ได้นำมาวิเคราะห์จัดหมวดหมู่ และนำเสนอโดยการบรรยายและสรุปเชิงวิเคราะห์ ผลการวิจัยพบว่า ซอยังดำรงอยู่เพราะซอปรับเปลี่ยนตัวเองให้เข้ากับสถานการณ์ของสังคมปัจจุบัน รู้จักปรับปรุงซอให้สอดคล้องกับอารมณ์ของผู้ฟังซอ และเหมาะสมกับสถานการณ์บ้านเมือง สิ่งสำคัญที่ทำให้ซอยังคงดำรงอยู่และเป็นที่ยอมรับของผู้ชมหรือผู้ฟังนั้น ซอปรับเปลี่ยนภาษาให้ฟังง่ายขึ้น รวมทั้งมีปฏิภาณไหวพริบในการโต้ตอบกัน มีการยกตัวอย่างประกอบที่

เหมาะสมกับสมัยสามารถใช้ภาษาได้อย่างเหมาะสมและไพเราะ รวมถึงการปรับเปลี่ยนในด้านเนื้อหาสาระตามความต้องการของสังคม แต่ต้องไม่ทิ้งรูปแบบและเนื้อหาที่เป็นอัตลักษณ์เดิมของซอไว้ สำหรับปัจจัยที่มีผลต่อการดำรงอยู่ของอาชีพช่างซอในอำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ อันดับแรก คือฝ่ายสนับสนุนด้านกำลังใจให้กับคณะซอ ซึ่งได้แก่ ผู้ว่าจ้าง อันดับที่สองคือ กลุ่มผู้ฟัง อันประกอบด้วยบุคคล กลุ่มวัยรุ่น และกลุ่มบุคคลที่มีอายุตั้งแต่ 51 ปีขึ้นไป ปัจจัยต่อมาคือกลุ่มผู้ประกอบอาชีพช่างซอเองที่มีการปรับเปลี่ยนบทบาทและหน้าที่เพื่อให้ซอดำรงอยู่และปัจจัยสุดท้ายคือ หน่วยงานภาครัฐ และสถาบันการศึกษาที่ให้ความสำคัญโดยให้เกียรติแก่ผู้ประกอบอาชีพช่างซอด้วยวิธีต่าง ๆ

คำสำคัญ : การปรับเปลี่ยนบทบาท หน้าที่ ซอ การดำรงอยู่ บริบททางสังคม

¹ นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

Abstract

The objective of this research is to study the changing roles and responsibilities of Saw bands in Mae Rim District, Chiang Mai among dynamic social context. Sample group is head of 4 Saw groups, listeners and hirers. The tools used to collect data are interviewing questionnaires, participant observation form, visual and sound recording. All the data were classified and presented by analyzed descriptive. The research conclusions are as follow: The existence of Saw depends on the Saw players who need to adapt themselves to present situation. Their songs have to be in harmonious with listeners' emotion and social events. To conserve the Saw songs, Saw players have to make the languages in the lyric easier to understand, improve the responding tactics, use appropriate and modern languages when giving examples. Moreover, they need to change the Saw song to agree with social context while conserve the unique contents of the traditional one.

The factors effect the existence of Fiddle players in Mae Rim district, Chiang Mai are 1) the hirers who be emotional encouragements to the Saw groups, 2) the listeners which consist of teenagers, middle – aged and 51 year – old up people who are deeply impress with the songs. 3) the Saw players Who change their roles and responsibilities to support their existence. Moreover, the government, private and

educational sectors also give precedence to fiddle players in various ways.

Keywords : Role changing Existence Saw Dynamic Social Context

บทนำ

ซอคือ ศิลปะการแสดงประเภทหนึ่งของล้านนา ซึ่งเป็นลักษณะของการขับขานบทร้อยกรองที่มีฉันทลักษณ์เฉพาะและมีเครื่องดนตรีประกอบ โดยมีท่วงทำนองต่างๆ แตกต่างกันไปการขับขานบทร้อยกรองดังกล่าวจะมีลักษณะของเพลงปฏิพากย์คือ การร้องโต้ตอบซึ่งกันและกันระหว่างช่างซอชายและช่างซอหญิงซึ่งภาษาพื้นถิ่นเรียกว่า “คู่ถ้อง” เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการขับซอของจังหวัดเชียงใหม่ใช้ปี่จุม ช่างซอจะนำเอาเหตุการณ์ต่างๆ มาพรรณนาตามลักษณะของการบังคับฉันทลักษณ์ของแต่ละทำนองซอ ช่างซอที่มีความสามารถสูงและมีประสบการณ์มากนั้นจะสามารถร้อยเรียงคำร้อง (คำซอ) ได้อย่างสละสลวย ไพเราะ มีปฏิภาณไหวพริบในการร้องโต้ตอบอย่างสนุกสนาน (ชมรมสืบสานตำนานปี่ซอ, 2548) การซอในประเพณีหรืองานปอยต่างๆ จะมีผู้ฟังเป็นจำนวนมากเพราะการฟังซอได้รับความบันเทิงแล้วยังสามารถสอดแทรกเรื่องราวที่ต้องการเผยแพร่หรือสื่อความให้ผู้ฟังได้เป็นอย่างดี จึงนับว่าการซอเป็นสื่อพื้นบ้านที่มีประโยชน์ต่อการสื่อสารเป็นอย่างมาก เพราะแสดงถึงค่านิยมและวิถีชีวิตของประชาชนระดับชาวบ้าน เพราะ ซอเป็นสื่อที่ทำให้ชาวบ้านเกิดความสนใจเข้าใจและปฏิบัติตามได้ดีกว่าการใช้วิธีบรรยาย ประชุมชี้แจงหรือแม้แต่การใช้สื่อประเภทสิ่งพิมพ์ซอมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และสามารถจะดัดแปลงรูปแบบของการนำเสนอโดยการใช้สื่อดิจิทัลเป็นสื่อช่วยในการเผยแพร่ได้อีกทางหนึ่งการซอทางวิทยุ โทรทัศน์ ซึ่งสามารถจะสื่อไปถึงชาวบ้านทุกจุดที่มีเครื่องรับสัญญาณ

ได้ (พัชรินทร์ จันทนานุวัฒน์กุล และคณะ, 2542)

ขอเป็นเพลงพื้นบ้านของล้านนาจัดอยู่ในลักษณะ เพลงปฏิพากย์ กล่าวคือมีนักร้องชายหญิงที่เรียกว่า “ช่างขอ” ขับร้องโต้ตอบกัน (มณี พะยอมยงค์, 2524) ขอเป็นศิลปะวัฒนธรรมด้านดนตรีประเภทหนึ่ง เป็นการ ขับร้อง ผู้ร้องมีทั้งหญิงและชาย อาจารย์เพียงคนเดียว หรือโต้ตอบกัน ขอเป็นการแสดงพื้นบ้านล้านนาที่นิยม ในภาคเหนือ สมัยก่อนการขอจะพบเห็นในงานประเพณี งานเทศกาล และพิธีกรรมต่างๆ เช่น งานขึ้นบ้านใหม่ งานประเพณีท้องถิ่น งานปอยหลวง งานบวช งานปีใหม่ งานบูชาเสาอินทขิล หรือแม่แต่งงานศพ เป็นต้น นอกจากนี้ ขอเป็นการขับร้องเพลงพื้นบ้านล้านนาหรือเพลงเหนือ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ขอพื้นเมือง” เป็นการละเล่นพื้นเมือง อย่างหนึ่งของชาวล้านนา (สิริก ไซยมา, 2546) “ขอ” เป็นเพลงพื้นบ้านล้านนาที่สะท้อนภูมิปัญญาของชาวล้านนา ที่มีมาแต่โบราณ มีประวัติความเป็นมาและวิวัฒนาการ อย่างต่อเนื่อง มีลักษณะเป็นวรรณกรรมมุขปาฐะ ขอเป็น เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่สำคัญและโดดเด่นยิ่งของ ชาวล้านนา มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตความเป็นอยู่เป็น กระจกสะท้อนให้เห็นถึงวิถีการดำรงชีวิตของชาวล้านนา ในด้านต่างๆ เช่น ความเชื่อ ความนิยม ขนบธรรมเนียม ประเพณี สถาบันศาสนา สถาบันครอบครัว การประกอบอาชีพ การอาหารและโภชนาการ การแต่งกาย การสาธารณสุข มูลฐาน เป็นต้น ขอมีความงดงามและไพเราะด้วยภาษา ซึ่งเป็นคำเมืองหรือภาษาถิ่นเหนือ พร้อมด้วยวรรณส ทางภาษาอย่างครบครัน ถือได้ว่าเป็นภูมิปัญญาทางภาษา ที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์อย่างงดงามทรงคุณค่าและ แฝงด้วยคติธรรมคำสอน ขอแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ ของมนุษย์กับมนุษย์กับธรรมชาติ และมนุษย์กับสิ่งที่อยู่ เหนือธรรมชาติไว้อย่างชัดเจน นับว่าขอเป็นเพลงพื้นบ้าน ล้านนา เป็นภูมิปัญญาชาวเหนือ เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ที่ล้ำค่ายิ่งสมควรช่วยกันอนุรักษ์สืบทอดไว้ให้คงอยู่ต่อไป (สุรสิงห์สำรวม ฉิมพะเนาว์, 2530)

ปัจจุบันสังคมที่เปลี่ยนแปลงสิ่งที่ทำให้เกิด ความบันเทิงมากขึ้น เช่น ดนตรี กีฬา ภาพยนตร์ ละคร โทรทัศน์ VCD อินเทอร์เน็ต เป็นต้น ขอจึงได้รับ ผลกระทบความนิยมลดน้อยลงมาก ช่างขอจึงปรับเปลี่ยน ตัวเองเป็นขอประยุกต์ โดยมีเครื่องดนตรีสากลมาผสมผสาน กับเสียงปี่สะล้อ และซิ่ง ก็ได้หมายความว่าสิ่งเนื้อหาของ วรรณกรรมขอ เพียงแต่ปรับทำนองและเครื่องดนตรี ให้เข้ากับยุคสมัยดังปราชญ์ชาวบ้าน จันทรสม สายธารา (2554 : สัมภาษณ์) กล่าวว่า “ใหม่ก็เอาเก่าไม่ทิ้ง”

จากการศึกษาถึงการปรับเปลี่ยนบทบาทและ หน้าที่เพื่อการดำรงอยู่ท่ามกลางบริบทของสังคมที่มี การเปลี่ยนแปลงของขออำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีที่หลากหลายและงานวิจัย ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้สามารถอธิบายปัจจัยต่างๆ ที่ส่งผลให้ ขอในจังหวัดเชียงใหม่เกิดการปรับเปลี่ยนบทบาท หน้าที่ และการดำรงอยู่ของขอในยุคปัจจุบัน

เพื่อความอยู่รอดในอาชีพ การปรับเปลี่ยนบทบาท และหน้าที่เพื่อการดำรงอยู่ของขอเป็นสิ่งที่น่าศึกษา การที่สังคมเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วเช่นนี้ จึงมีหน่วยงาน ที่พยายามอนุรักษ์ ส่งเสริม เพื่อคำจุนและสืบทอดขอ ให้ดำรงอยู่ ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงประสงค์จะศึกษาเรื่องนี้ เพื่อยกย่องครูขอและเผยแพร่ศิลปะการขอของล้านนา ให้เป็นที่รู้จักและสืบทอดให้คงอยู่ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาการปรับเปลี่ยนบทบาทและหน้าที่ ของขอเพื่อการดำรงอยู่ท่ามกลางบริบทของสังคมที่มี การเปลี่ยนแปลง

วิธีดำเนินการวิจัย

เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพที่ใช้แนวคิดวัฒนธรรม ชุมชน แนวคิดการปรับเปลี่ยนบทบาทและหน้าที่ของ ช่างขอ แนวคิดเกี่ยวกับการวิเคราะห์ข้อมูลและแนวคิด

เกี่ยวกับปัจจัยที่ทำให้ขอดำรงอยู่ โดยมีวิธีการดำเนินการ ดังนี้ ศึกษาการปรับเปลี่ยนบทบาทและหน้าที่เพื่อการดำรงอยู่ของขอในตำบลดอนแก้ว อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ โดยกำหนดแหล่งข้อมูลประชากรอำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ กลุ่มตัวอย่างได้แก่ หัวหน้าคณะขอ 4 คณะ รวม 4 คน กลุ่มผู้มาฟังขออำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ โดยเป็นตัวแทนผู้มาฟังขอจากคณะขอละ 10 คน รวม 40 คน และกลุ่มผู้ว่าจ้าง โดยเป็นตัวแทนของผู้ว่าจ้างคณะขอไปแสดงคณะขอละ 2 คน รวม 8 คน เครื่องมือที่ใช้เก็บข้อมูล ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การเก็บข้อมูลจัดกระทำ โดยลงสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างและสังเกตแบบมีส่วนร่วมพร้อมบันทึกภาพที่อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ระหว่างวันที่ 1 ธันวาคม 2554 ถึง 31 มีนาคม 2555 รวมเวลา 4 เดือน

การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยการแยกแยะข้อมูลออกเป็นหมวดหมู่และวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์และความน่าเชื่อถือของข้อมูล โดยเปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้รับด้วย เพื่อตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ ชัดเจน จากนั้นจึงนำมาเขียนนำเสนอในลักษณะของการบรรยายประกอบ การยกตัวอย่างเพื่อตอบวัตถุประสงค์ของงานวิจัย

ผลการวิจัย

การเปลี่ยนแปลงบทบาทและหน้าที่เพื่อการดำรงอยู่ของขอท่ามกลางบริบทของสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลง : กรณีศึกษาคณะขออำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่

จากการวิจัยพบว่าขอในอำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ยังดำรงอยู่ เพราะช่างขอปรับเปลี่ยนตัวเอง

ให้เข้ากับสถานการณ์ของสังคมปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา และปรับปรุงบทบาทให้สอดคล้องกับอารมณ์ของผู้ฟังขอด้วย เช่น ขอเพื่อความสนุกสนาน ขอในศาสนพิธี หรือขอเพื่อได้บรรณารักษ์และสาระ ในการฟังขอแต่ละครั้งต้องคำนึงถึงวัยของผู้ฟังด้วย การขอต้องให้เหมาะสมกับสถานการณ์บ้านเมืองในปัจจุบัน ช่างขอต้องเป็นนักอ่านและเป็นผู้รอบรู้ข่าวสารบ้านเมือง โดยการอ่านหนังสือพิมพ์ นิตยสาร นิยาย ดูข่าวโทรทัศน์ และดูละครให้มากขึ้น แล้วนำมาประยุกต์เป็นบทขอ จึงเป็นที่ถูกใจของผู้ฟังผู้ชม การขอสิ่งสำคัญที่ทำให้ขอยังคงดำรงอยู่และเป็นที่ยอมรับของผู้ชมนั้นช่างขอต้องปรับเปลี่ยนภาษาให้ฟังง่าย มีการยกกรณีตัวอย่างให้เข้ากับเหตุการณ์ในปัจจุบัน แต่ไม่ทิ้งเนื้อหาสาระในเชิงเล่าประวัติความเป็นมาของเรื่องนั้นๆ รวมทั้งการมีปฏิภาณ ไหวพริบของช่างขอในการโต้ตอบกัน ยกกรณีตัวอย่างประกอบสามารถใช้ภาษาได้อย่างเหมาะสมและไพเราะ ทำให้ผู้ฟังไม่รู้สึกรำคาญ เนื่องจากการที่ขอสามารถดำรงอยู่อย่างยั่งยืนสืบไป ถึงแม้สังคมจะเปลี่ยนแปลงเพราะช่างขอก็มีการปรับเปลี่ยนตัวเองตามยุคสมัยไปด้วย ไม่ว่าจะเป็นการแต่งกาย เนื้อหาในการขอตลอดจนเครื่องดนตรี ต้องปรับเปลี่ยนตามความต้องการของสังคม แต่ต้องไม่ทิ้งเนื้อหาสาระเดิมของบทขอเพื่อให้ขอดำรงอยู่ การปรับเปลี่ยนบทบาทและหน้าที่ของช่างขอเป็นสิ่งที่ช่างขอทุกคนต้องเรียนรู้ตลอดเวลา เพราะต้องศึกษาสถานการณ์ของสังคมปัจจุบันควบคู่กันไปด้วยว่า สังคมปัจจุบันต้องการเน้นเรื่องอะไร ต้องการให้ช่างขอประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับเรื่องราวให้เป็นไปในทิศทางใดช่างขอก็จะถ่ายทอดผ่านบทขอ ที่จะเป็นสื่อให้กับผู้ฟัง ปัจจุบันการสืบทอดจากขอมือช่องทางมากขึ้น โดยโรงเรียนหลายแห่งได้เชิญช่างขอไปเป็นครูสอนขอ นอกจากนี้ยังมีประชาชนและนักศึกษาที่สนใจจำนวนมากได้ไปสมัครเรียนขอ เช่น ไปสมัครเรียนที่ชมรมสืบสานตำนานปีขอของพ่ออินตา เลาคำ และสมัครเรียนที่ศูนย์เรียนรู้ของ

แม่บัวซอน ถนอมบุญ (บัวซอน เมืองพร้าว) เป็นต้น

ปัจจัยที่มีผลต่อการดำรงอยู่ของอาชีพช่างขอ
ในอำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ คือ กลุ่มผู้ว่าจ้าง
ขอจะดำรงอยู่ไม่ได้หากขาดผู้ว่าจ้างคณะขอไปแสดง
กลุ่มผู้ว่าจ้างนี้จะเป็นฝ่ายสนับสนุนด้านกำลังใจและ
ปัจจัยในการดำรงชีพให้กับคณะขอ เป็นสิ่งสะท้อน
ให้เห็นว่าการขอยังดำรงอยู่โดยพิจารณาจากความนิยม
และการเป็นที่ต้องการของผู้ว่าจ้างช่างขอมาแสดง
ในงานต่าง ๆ อย่างไม่ขาดระยะ ผู้ว่าจ้างอาจเป็นเจ้าของ
โรงงานหรือตัวแทนของงาน นั้น ๆ ส่วนใหญ่มักจะจ้าง
ช่างขอ เพื่อสร้างความบันเทิงและให้สาระความรู้แก่
ผู้ที่มาร่วมงาน และเพื่อเป็นการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม
พื้นบ้าน

กลุ่มผู้ฟัง การขอจะตอบสนองความต้องการ
ของผู้ฟัง 2 กลุ่มใหญ่คือ กลุ่มวัยรุ่น วัยกลางคน กลุ่มนี้
จะชอบฟังขอที่มีเนื้อหา แนวตลก เกี้ยวพาราสี สองแง่
สองงาม เป็นการฟังเพื่อความบันเทิง และกลุ่มผู้ที่มี
อายุตั้งแต่ 51 ปีขึ้นไป กลุ่มนี้ชอบฟังขอที่มีเนื้อหา
เกี่ยวกับศีลธรรม คำสอน ขอเล่าประวัติศาสตร์ ฟังเพื่อ
สารประโยชน์ ความสนุกสนานและความบันเทิง ผู้ฟังจะ
เป็นกำลังใจสะท้อนให้แก่คณะขอ บ่งบอกถึงความต้องการ
ของกลุ่มผู้ฟัง การที่ผู้ฟังให้ความสำคัญกับขอก็เป็นการ
บ่งชี้ถึงการดำรงอยู่ของขอในปัจจุบันได้ จากการศึกษา
พบว่าการดำรงอยู่ของอาชีพใด ๆ ก็ตาม ความต้องการ
ของลูกค้านจะเป็นตัวกำหนดการผลิตสินค้า ถ้าผู้ผลิตไม่สนใจ
ความต้องการของลูกค้าก็จะไม่สามารถขายสินค้าได้ ขอก็
เช่นเดียวกัน เป็นอาชีพบริการอย่างหนึ่งที่ต้องตอบสนอง
ต่อความต้องการของผู้ฟัง กลุ่มผู้ประกอบอาชีพช่างขอ
เป็นตัวบ่งชี้ถึงบทบาทของขอที่มีมาแต่เดิม ไม่ว่าจะเป็น
เนื้อร้องของบทขอ เนื้อหาของขอที่ช่างขอต้องแต่งให้
สอดคล้องกับสภาพสังคมปัจจุบัน และแทรกเนื้อหาสาระ
ที่มีประโยชน์ในเรื่องราวที่สะท้อนถึงคุณค่าของสังคม ในการ
แสดงแต่ละครั้งช่างขอจะมีการปรับเปลี่ยนเนื้อหาขอ

ให้ทันเหตุการณ์ สอดแทรกมุขตลก เพื่อมิให้ผู้ฟังเบื่อ
รวมทั้งการแต่งกายจะต้องปรับเปลี่ยนให้ทันสมัยเพื่อเรียก
ความสนใจจากผู้ฟังขอ และการที่ขอจะมีความไพเราะ
น่าฟัง ปัจจัยสำคัญอีกอย่างคือ นักดนตรี เพราะการที่มี
เครื่องดนตรีประกอบการขอหลายชนิดจะทำให้ขอน่าฟัง
และมีความไพเราะมากขึ้น ประการสำคัญช่างขอต้อง
มีปฏิภาณไหวพริบในการร้องโต้ตอบกันอย่างกลมกลืน
และช่างขอต้องมีความสามารถเฉพาะตัวเองด้วย เช่น
ร้องเพลง เดินเล่นตลกและเล่นดนตรีได้จะทำให้ผู้ว่าจ้าง
ผู้ชมนิยมในคณะขอนั้นยิ่งขึ้น ผู้วิจัยเห็นว่าการที่ขอมีการ
ปรับเปลี่ยนรูปแบบการแสดงที่หลากหลาย เช่น เนื้อหา
ภาษาที่ใช้ในการขอต้องสอดคล้องกับยุคสมัยและทันต่อ
เหตุการณ์ปัจจุบันเป็นเรื่องที่ผู้ฟังสนใจ การนำเทคนิค
แปลกใหม่มาแสดงเป็นการตอบสนองความต้องการผู้ฟัง
กลุ่มต่าง ๆ ที่จูงใจให้คนรุ่นใหม่หันมาสนใจการฟังขอ
ผู้วิจัยได้ศึกษารูปแบบการแสดงขอ ซึ่งมีพัฒนาจากเดิม
ที่มีการแสดงขอแบบเดี่ยวและคู่ ใช้ปี่และซึงเป็นเครื่อง
บรรเลงประกอบการขอ จากนั้นการขอได้มีการพัฒนา
ในรูปแบบละครขอ โดยมีผู้แสดงจำนวนหลายคน แสดง
ตามเนื้อหาที่ประพันธ์บทไว้ ซึ่งอาจเป็นเรื่องจากนิทาน
ตำนานพื้นเมืองและจากชีวิตจริง การพัฒนาในระยะ
ต่อมาได้มีการประยุกต์การขอโดยใช้เครื่องดนตรีสากล
เช่น กลองชุด อิเล็กโทรน กีตาร์ บรรเลงประกอบการขอ
ทำให้มีท่วงทำนองและจังหวะในการขอที่รวดเร็ว
สนุกสนาน สอดคล้องกับยุคสมัยและทันต่อเหตุการณ์
ปัจจุบันที่รีบเร่ง ตอบสนองความต้องการของกลุ่มผู้ฟัง
และมีการปรับเนื้อหาขอให้สอดคล้องกับสภาพสังคม
ปัจจุบัน จึงทำให้ขอดำรงอยู่และเป็นที่นิยมของผู้ที่สนใจ
ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

การนำเสนอผลงานการแสดง เมื่อความก้าวหน้า
ทางเทคโนโลยีสูงขึ้น จึงมีหลายรูปแบบและกระจาย
อยู่ทั่วไป ช่างขอมีโอกาสนำเสนอผลงานโดยตรงจากการ
แสดงตามงานต่างๆ และมีการแสดงโดยผ่านสื่อ คือ การ

ซอลงเทป การซอลงซีดี การซอลงวีซีดี การซอลงออกอากาศทางวิทยุและโทรทัศน์ การนำข้อเสนอผ่านทางสื่อออนไลน์ เช่น Facebook, Youtube เป็นต้น ซึ่งเป็นสื่อบันเทิงรูปแบบใหม่ที่สามารถเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ข่าวสารเกี่ยวกับการขอได้การนำเสนอผลงานโดยผ่านทางสื่อออนไลน์สะท้อนให้เห็นว่าช่างขอมมีการปรับเปลี่ยนและพัฒนาตนเองให้สอดคล้องกับยุคสมัยของสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาส่งผลให้ขอยังดำรงอยู่ได้ และประการสำคัญอีกประการหนึ่งคือ การส่งเสริมและสนับสนุนอาชีพช่างขอ ได้แก่ หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และสถาบันการศึกษา ที่ให้ความสำคัญโดยให้เกียรติแก่ผู้ประกอบการอาชีพช่างขอ โดยใช้วิธีการต่าง ๆ เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์อาชีพช่างขอให้เป็นที่รู้จักและให้สังคมร่วมมือกันอนุรักษ์ให้ดำรงอยู่ต่อไป

อภิปรายผลการศึกษา

1. การปรับเปลี่ยนบทบาทและหน้าที่เพื่อการดำรงอยู่ของช่างขอมกลางบริบทของสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลง กรณีศึกษา อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ขอดำรงอยู่ได้เพราะยังมีผู้นิยมฟังขอมอยู่ และผู้ว่าจ้างช่างขอมมาแสดงในงานบุญ งานประเพณีต่างๆ ขอดำรงอยู่คู่งานประเพณีของล้านนาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันช่างขอมจึงต้องปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ปัจจุบัน เพราะสังคมมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ขอดต้องปรับเปลี่ยนไปตามความต้องการของผู้ฟัง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดที่ปรากฏในงานวิจัยของ วนิดา ริกากรณ์ (2542) ที่พบว่า การปรับตัวของผู้เล่นขอมให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้ชม/ผู้ฟัง โดยมีการปรับตัวในหลายด้าน ได้แก่ รูปแบบการแสดง ลีลาท่าทาง คำร้อง ทำนอง การแต่งกาย และการแสดงอย่างอื่นประกอบ และยังสอดคล้องกับแนวคิดของ รัตติยา คุณพิทักษ์ (2546) ที่พบว่า ในการแสดงแต่ละครั้งช่างขอมจะมีการปรับเปลี่ยนเนื้อหาขอมให้ทันเหตุการณ์ สอดแทรก มุขตลก เพื่อมิให้ผู้ฟังเบื่อ รวมทั้งการแต่งกาย

ตามสมัยนิยมเพื่อเรียกความสนใจจากผู้ฟังขอม ซึ่งการปรับตัวของช่างขอมตามยุคสมัยนั้นส่งผลให้มีการเข้าถึงกลุ่มผู้ฟังขอมได้มากขึ้น ทำให้ขอยังดำรงอยู่ได้ตลอดไป

2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่ของช่างขอมคือ ผู้ว่าจ้าง คือ เป็นปัจจัยสำคัญมากที่สุดที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่ของช่างขอม ทั้งนี้เพราะผู้ว่าจ้างเป็นฝ่ายสนับสนุนด้านกำลังทรัพย์ที่ส่งผลต่อการดำรงชีพของช่างขอม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดในงานวิจัยของ รัตติยา คุณพิทักษ์ (2546) ที่พบว่า ขอมจะตอบสนองความต้องการของผู้ฟัง 2 กลุ่มใหญ่ ได้แก่ กลุ่มเด็กวัยรุ่น ชายวัยกลางคน และกลุ่มผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 51 ปีขึ้นไป กลุ่มว่าจ้างจะเป็นกำลังทรัพย์ให้ช่างขอม และบ่งบอกถึงความต้องการความนิยมของผู้ฟังขอมที่ต้องจ้างคณะที่มีคนนิยมมาแสดงขอมในงานของตนซึ่งถ้าขาดผู้ว่าจ้างช่างขอมก็ไม่สามารถดำรงอยู่ได้ช่างขอมและผู้ฟังขอมเป็นปัจจัยรองลงไปที่มีผลกระทบต่อ การดำรงอยู่ของอาชีพช่างขอม ปัจจุบันช่างขอมมีการปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ปัจจุบัน โดยการปรับบทขอม เนื้อหา สอดแทรกมุขตลก ทำให้เกิดอรรถรสในการฟังมากขึ้น ซึ่งส่งผลให้มีการว่าจ้างคณะขอมไปแสดงตามงาน ต่าง ๆ มากขึ้น ดัง รัตติยา คุณพิทักษ์ (2546) กล่าวว่า การปรับเนื้อร้องของบทขอม เนื้อหาของขอมที่ช่างขอมต้องแต่งให้สอดคล้องกับสภาพสังคมปัจจุบันและแทรกเนื้อหาสาระที่เป็นประโยชน์ตามเรื่องราวที่สะท้อนถึงคุณค่าของชุมชนในการแสดงแต่ละครั้งช่างขอมจะมีการปรับเปลี่ยนเนื้อหาขอมให้ทันเหตุการณ์ สอดแทรกมุขตลกเพื่อมิให้ผู้ฟังเบื่อ รวมทั้งการแต่งกายตามสมัยนิยมเพื่อเรียกความสนใจจากผู้ฟังขอมทำให้มีผู้ว่าจ้างช่างขอมไปแสดงในงานต่าง ๆ เพื่อสร้างความบันเทิง และให้สาระความรู้แก่ผู้ที่มาร่วมงาน และเพื่อเป็นการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านให้ดำรงอยู่อย่างยั่งยืนเพราะช่างขอมถือว่าเมื่อมีผู้ว่าจ้างขอม ผู้ฟังขอมก็ต้องดำรงอยู่ผู้ฟังจะมีมากขึ้นหรือน้อยลงแล้วแต่ความนิยมในคณะขอมและโอกาสที่จะได้ฟังขอม ซึ่งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรมประเพณีมีส่วนสร้างขวัญ

และกำลังใจให้ขอดำรงอยู่ดังจะเห็นได้จากช่างขอหลายท่านได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติเนื่องในโอกาสสำคัญต่างๆ ทั้งในระดับจังหวัดและระดับชาติส่งผลให้ขอดำรงอยู่ได้จนถึงปัจจุบัน

3. สื่ออิเล็กทรอนิกส์ เป็นวิธีการที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ ช่วยเผยแพร่ชื่อเสียงของคณะขอ และเผยแพร่การแสดงขอโดยผ่านสื่อ เช่น แลบบันทึกลงเสียง ซีดี วีซีดี วิทยุ โทรทัศน์ Facebook Youtube เป็นต้น ทั้งนี้อาจเป็นเพราะโอกาสในการฟังขอจากงานปอย งานประเพณีมีน้อย สำหรับผู้ที่อยู่วัยกำลังศึกษาและวัยทำงาน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ รัตติยา คุณพิทักษ์, (2546) ที่พบว่า เมื่อความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสูงขึ้น สื่อมวลชน จึงมีหลายรูปแบบและกระจายอยู่ไปทั่วช่างขอมีโอกาสนำเสนอผลงานโดยตรงจากการแสดงตามงานต่าง ๆ และมีการแสดงโดยผ่านสื่อ คือ การขอลงเทป ขอลงซีดี การขอลงวีซีดี การขอลงออกอากาศทางวิทยุและโทรทัศน์ ซึ่งเป็นสื่อบันเทิงรูปแบบใหม่ที่สามารถเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ข่าวสารเกี่ยวกับการขอได้

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป

1.1 หน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ เอกชน และสถานศึกษาควรช่วยกันสนับสนุนให้นักเรียน นักศึกษา ได้มีโอกาสแข่งขัน การประกวดการแสดงขอในโอกาสต่าง ๆ และส่งเสริมให้มีการเรียนขอโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย เพื่ออนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมล้านนาให้ดำรงอยู่ต่อไป

1.2 ควรมีการสนับสนุน ยกย่องครูภูมิปัญญาขออย่างจริงจังและอย่างยั่งยืนทุกรุ่นและมีเงินเดือนประจำสำหรับครูภูมิปัญญาท้องถิ่น ครูขอที่ได้รับเกียรติบัตรยกย่องเชิดชูสาขาการขับขอจากภาครัฐ

1.3 ควรมีการเผยแพร่การขอในหลาย ๆ รูปแบบ เช่น การเปิดรายการขอในวิทยุชุมชน เสียงตามสายในหมู่บ้าน องค์การบริหารส่วนตำบล และเสียงตามสายในโรงเรียนทุกเช้า - เย็น สัปดาห์ละ 2 วัน หรือสอดแทรกในโฆษณาสินค้า และการประชาสัมพันธ์ข่าวสารผ่านเนื้อหาของทำนองขอ

1.4 ควรมีการเผยแพร่ขอในสถานที่ราชการ เช่น โรงเรียน มหาวิทยาลัย วัด ทุกวันศุกร์ควบคู่ไปกับการแต่งกายชุดพื้นเมือง เป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมการแต่งกายและอนุรักษ์วรรณกรรมทางภาษาถิ่นล้านนาด้วย

1.5 หน่วยงานของรัฐควรส่งเสริมงบประมาณสนับสนุนให้มีการนำขอมาแสดงในงานของท้องถิ่นทุกครั้งและทุกงานโดยให้เงินสนับสนุนช่างขอเป็นครั้ง ๆ ไป เช่น งานขึ้นปีใหม่ งานเลี้ยงต่าง ๆ งานบุญหรืองานประเพณีของท้องถิ่นควรมอบให้ตำบลคอนแก้ว อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่เป็นต้นแบบในการรณรงค์ เพราะมีคณะขอหลายคณะในตำบลและได้รับความนิยมน้อยมากจากผู้ฟัง เพื่อเป็นการอนุรักษ์เผยแพร่ศิลปะการขอให้ดำรงอยู่คู่ล้านนาตลอดไป

1.6 หน่วยงานของรัฐที่ทำหน้าที่ทางศิลปะและวัฒนธรรมของชาติควรสนับสนุนให้ผู้เชี่ยวชาญภาษาต่างประเทศถ่ายทอดบทขอเป็นภาษาต่างประเทศเพื่อเผยแพร่สู่นานาชาติต่อไป

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับกลยุทธ์การอนุรักษ์ภูมิปัญญาขอเพื่อการดำรงอยู่อย่างยั่งยืน

2.2 ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับเทคนิคและวิธีการที่ทำให้ขอเป็นที่นิยมของผู้ฟังกว้างขวางยิ่งขึ้น

2.3 ควรมีการวิจัยเพื่อพัฒนาหลักสูตรการสอนขอให้เข้าถึงสถานศึกษาทุกระดับ

เอกสารอ้างอิง

- ชมรมสืบสานตำนานปี่ซอ. **ซอพื้นบ้านศิลปะการขับขานล้านนา**. เชียงใหม่ : นพบุรีการพิมพ์, 2548.
- พัชรินทร์ จันทนานววัฒน์กุลและคณะ. **ซอพื้นเมือง : สื่อพื้นบ้านเพื่อการพัฒนา**. รายงานการวิจัย เชียงใหม่ : คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2542.
- มณี พยอมยงค์. **เพลงพื้นบ้านล้านนา**. **เอกสารรวบรวมบทความ การประชุมทางวิชาการ เรื่อง เพลงพื้นบ้านล้านนา**. เชียงใหม่ : ศูนย์ส่งเสริมและศึกษาวัฒนธรรมล้านนาวิทยาลัยครูเชียงใหม่.
- รัตติยา คุณพิทักษ์. **การคงอยู่ของอาชีพช่างซอในจังหวัดเชียงใหม่**. เชียงใหม่ : วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาอาชีวศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2546.
- วนิดา ริกการณ. **การดำรงอยู่ของการละเล่นพื้นบ้านซอล้านนา**. เชียงใหม่ : วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษานอกระบบ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2545.
- สรigr ไชยมา. **ซอเพลงพื้นบ้านล้านนาภูมิปัญญาชาวเหนือ**. แพร่ : แพร่ไทยอุตสาหกรรมการพิมพ์, 2546.
- สุรสิงห์สำรวม ฉิมพะเนา. “การศึกษาและสืบค้นวรรณกรรมมุขปาฐะล้านนา” **เอกสารสัมมนาล้านนาคดีศึกษา : ภาษาและวรรณกรรม**. เชียงใหม่ : ศูนย์วัฒนธรรมเชียงใหม่, 2530.